

SAFARI NJEMA

I BEGYNNELSEN VAR BEVEGELSE

Jeg har alltid dette problemet med hvor jeg skal begynne. En historie starter et gitt sted, men har alltid en forhistorie. Slik er det også med en reise. Min reise til Tanzania begynte allerede da jeg var sju år. Jeg leste bøker om dyrene i Afrika. Jeg leste ord som *Ngorongoro*, - et typisk ord som klitrer seg til hjernen. En drøm hadde festet seg. Reisen hadde begynt.

Reise kan man gjøre på talløse måter. Hvem har vel ikke lagt ut på de forunderligste turer i drømme? Eller kanskje du har hatt det som meg at du har ligget på et fremmed rom og sett inn i et tapetmønster? Plutselig blir de i utgangspunktet abstrakte mønstrene til konkrete bilder. Man kan med letthet forflytte seg fra det ene spennende stedet til det andre i tapetene. Hva man har på tapetet begrenses bare av fantasien, og den lar seg ikke så lett begrense.

I boka *Kunsten å reise* leste jeg om Xavier de Maistres mikro-reise. Han la ut på en reise i sitt eget soverom. I flere dager reiste han. Reisen rister av ham hans sedvanlige sløvheter. Han ser rommet med nye øyne. Den tankevekkende innsikten er at utbyttet vi har av en reise kanskje er mer avhengig av hvilken tenkemåte vi bringer med oss enn hvilke reisemål vi velger. Det viktigste kjennetegnet ved den reisendes tenkemåte, er mottagelighet.

Rettferd. Smak på det ordet. Hva vil det si å være på rett ferd, på rett tur, på rett reise?

Jeg vil tro at så å si 100% av mine lesere, har reist med fly. På verdensbasis er det bare 5% som har satt sine bein i et fly. Også det forteller noe om kontraster og urettferdighet i denne verden. Paradokset hvilte tungt på våre skuldre da kona mi og jeg satt oss i et fly for å finne ut mer om det fattige landet Tanzania.

Nå kan den fysiske reisen starte. La oss lande i Arusha.

ARUSHA-TID

Vår første sjåfør het Samson, - en likandes kar. Han spøkte og lo, så Kristin og jeg fant ut at vi snart kunne vise ham "skrytefotoalbumet" vårt. Samson så på alt med stor interesse. Han ba om å få med seg et bilde hjem. Det var ikke Holmenkollen han ville ha. Ikke midnattssol. Ikke Hardanger. Samson ba om å få et bilde av Drammen by. Det var det norske for ham.

Arusha er Tanzanias tredje største by og landets safarihovedstad, hvilket var en viktig grunn for oss til å dra dit. Byen vil jeg beskrive som en slags Wild West-town. Blant befolkningen syntes jeg å kunne spore en slags pionerånd, en tøffhet, en bestemthet, en særegen styrke. Ta bare de tunge kjerrene mange av dem dro på for egen maskin. De rullet side om side med de dyreste luksusbiler. Eller ta nonnene som drev et kvinnesenter med mottoet *Zinduka! Wake up! Ikke vær likegyldig! Se at livet er mer!* Det var retningslinjene de hadde for arbeidet blant de fattigste av de fattige.

DINAH

Vi møtte Dinah. Hun hadde fem barn. Hun hadde ikke arbeid, og dermed null inntekt. Om mannen hennes skulle slumpe til å tjene noen slanter, drakk han det opp. Hvor skaffer man mat fra da, og alt man trenger? Dinah eide heller ikke eget hus. Hun lånte et. På nåde. Hun ante ikke hvor lenge hun fikk ha det. *Usikkerhet* er etter min erfaring det verste et menneske kan leve med.

Så hva hadde Dinah? Hun hadde hjerte til å ta seg av tre foreldreløse barn, i tillegg til sine egne fem. Og jeg gjentar: Dinah hadde ingenting. Bare en alkoholisert mann, HIV og en usikker framtid. Dessuten, troen på Gud.

Zinduka! Kanskje det skulle sendes som et nødrop hjem til Norge også? ZINDUKA!

FATTIGDOMMENS HJEMSØKELSE

Noe av det verste med fattigdom, er at man ikke har valg. Blir barnet ditt sykt, kan du ikke velge om du vil dra til lege med det eller ikke. Det finnes ikke penger til det. Du kan ikke velge om du vil dra på ferie eller ikke. Fattigdommen tvinger deg til å stå opp i otta, samle ved, bære vann, hakke i jorda. Den slags. La meg konkretisere:

Samle ved: Befolkningen tvinges til å drive rovdrift på egen skog. Det betyr at de må gå lenger og lenger for å finne nok brensel. Det tar mer og mer tid. Kvist og kvast bntes sammen og fraktes hjem på hodet. Å bære 40 kilo på denne måten, var umulig for meg. Jeg knakk sammen foran øynene på de muskelsterke tanzanianske kvinnene.

Bære vann: Dette er jentenes ansvar. Familiene er store, mye vann trengs. Samtidig er det guttene som prioriteres. De får mest mat. De har mulighet og tid til å ta seg småjobber. Mange kan ta seg råd til å kjøpe en sykkel. Da blir det straks lettere å hente vann. Kvinnene har

verken tid eller kraft til å gå lange veier, kanskje en mil, for å hente og bære hjem hundre liter vann. Mange tvinges til å selge kroppen sin i direkte bytte for vann. De har nemlig ikke den ene dollaren guttene krever for 100 liter vann.

Hakke i jorda: Det går mange ungdommer med skarpe hjerner og hakker i jorda med sløve redskaper i Tanzania.

Dagen etter møtet med Dinah valgte vi å dra på safari i Ngorongoro. Som hvite, og rike, kunne vi gjøre det.

NGORONGORO

Det var Emmanuel som tok oss til Ngorongoro. Emmanuel med falkeblikket. Emmanuel med kunnskapene. Emmanuel, vår smilende, optimale guide. Etter å ha kjørt de 100 kilometerne fra Arusha, kom vi til det forjettede land. Det boblet i hele meg, og jeg kjente en slags uvirkelighetsfølelse oversvømme kroppen min. Plutselig var jeg midt i en drøm. Aldri har jeg vært i nærheten av å kjenne en drøm forløses på samme måte. Hva ville være det *første* vi så? Sebra? Bøfler? Elefanter? Alt ville vært perfekt, men det vi fikk se var hinsides alle forhåpninger. Også guiden var overrasket.

Først, la meg fortelle deg litt om hva Ngorongoro Conservation Area er. Området er på over 8000 kvadratkilometer. Smørøyet er Ngorongoro-krateret. Det er ikke på mer enn 19 kvadratkilometer. For å komme dit, måtte vi først opp på 2000 meter over havet, og så 600 meter ned igjen. Det første strekket gikk gjennom tett regnskog, i seg selv en frodig opplevelse. Safarien vår hadde vart i fem minutter, og

Da var det dyret åpenbarte seg. Ikke Dyret i Åpenbaringen, men det vakreste dyr jeg har sett.

Vi så det samtidig, men det var Emmanuel som sa de magiske ordene: *Wow, it's a leopard!* Det *første* dyret vi så var en leopard. Om jeg hadde fått en meteor i hodet ville jeg ikke blitt mer overrasket. Blodbankingen bombarderte årene mine. Videokameraet spratt opp av esken sin. Heldigvis har jeg opptak av dette, ellers ville det bli vanskelig å få folk til å tro på det. For leoparden kom helt opp på siden av oss. Som den ultimate keiser skred den fram mindre enn tre meter fra meg. Det er ikke sikkert alle forstår hvor unikt dette er, så la meg sitere fra *Watching wildlife in East Africa:*

“The leopard is the cat that doesn’t want to be seen. The leopards reclusive habits make finding it difficult and even if you do, chances are it will melt into the undergrowth or flatten itself against a branch to become less conspicuous.”

Vi så den altså på kloss hold i ca et halvt minutt før den vendte snuta inn i villniset igjen. Det siste vi så var haletippen som danset inn i det tette krattet.

Gasellenes eleganse. Gepardens smekkerhet. Flodhestens dorskhet. Hyenens funksjonalitet. Bavianenes troppeforflytninger. Overfloden av gnu. Det var hele tiden noe å se.

Selve landskapet talte også til oss; en vulkan som har ødelagt seg selv innenfra og skapt en helt spesiell biotop for dyr. Disse dyrene lever sitt normale liv og lar menneskene komme helt innpå seg. At det går an!

Pyramider, fantastisk! Hengende hager, flott! Men spør du meg er Ngorongoro en levende juvel som overstråler alle de syv underverker.

DIK-DIK

Både stort og smått er interessant for en biologilærer på tur. Dyret dik-dik har du kanskje ikke hørt om før? Den får stå som representant for alt det uanselige.

Navnet sitt har den fått på grunn av sin bevegelige nese. Lydene som kommer ut av den høres ut som “dik-dik.” Dik-diken er antilopenes dverg. Med sine 40 cm i skulderhøyde, er den ingenting å være redd for. Selv er den redd for alt. Det som berger den, er at den lærer nærområdet sitt å kjenne til punkt og prikke. Når en ørn angriper, vet dik-diken hvor fluktveiene går.

QUO VADIS, TANZANIA?

Hvor går hovedveiene? Finnes det snarveier? Når blir det vei i vellinga?

Tanzania er vakkert. Tanzania er truet. En sak har alltid to sider. Det vakre Tanzania trues, ikke minst av korrupsjon. Tanzania er i bunnsjiktet på FNs oversikt over korruperte land. Heldigvis er enkelte ting i ferd med å bli bedre. Nylig måtte selveste statsministeren gå av som følge av at korrupsjon ble rullet opp. Det er også viktig, synes jeg, å skille mellom corruption of greed og corruption of need. En offentlig tjenestemann tjener rundt 750 kroner i

måneden. Det er lettere å akseptere at han er korrumpert enn at StatoilHydro bedriver samme
geskjeft.

Etter tre dager var safarien til ende. Nå skulle vi tilbringe en drøy måned i Ilula, en fattig
landsby i Iringa-distriktet. Her finner man den høyeste raten av foreldreløse barn, og den nest
høyeste raten av HIV-smittede i Tanzania. På landsbasis er det i Tanzania så mange som 1.4
millioner HIV/AIDS-smittede.

RINGVIRKNINGER

Vi kom hit for å arbeide som frivillige for en NGO (Non-governmental organization). Ilula
Orphan Program (IOP) arbeider på mange fronter, men hovedfokus ligger på å hjelpe
foreldreløse barn. Tanken til IOP er at utdanning er den beste måten å hjelpe barn og unge på.
Jeg vet ikke hvor mye du tror du hadde forstått og fått til hvis utdannelsen din ble avsluttet
ved sju års alder? Det er virkeligheten for mange unge i Tanzania, og under 10 % starter på
videregående. IOP gir et enormt viktig bidrag når de registrerer foreldreløse, skaffer dem
sponsorer, gir dem skolegang og til slutt jobb. *Utdanning* er en hovedvei å slå inn på for
Tanzania. En utdannet person er vanskeligere å lure. En utdannet person vet mer om helse og
kan beskytte seg selv. En utdannet person forstår bedre viktigheten av å bruke stemmeretten.
En utdannet person har gode utsikter til å skaffe seg og familien en inntekt.

Det er vanskelig å tenke seg en svakere gruppe enn foreldreløse jenter i Tanzania. De er lett å
tenke seg hvilke overgrep de risikerer. IOP har brakt flere av dem helt fram til universitetet.

Wesley var tidligere en skarping med sløv hakke. Nå er han takket være utdannelsen IOP har
gitt ham, lege. Ikke bare Wesley har nytte av det. Å gi ett individ utdanning har store
ringvirkninger. Det brer seg først til storfamilien, til landsbyen og etter hvert vil det påvirke
hele landet. For meg som pedagog ga det god mening å være i Tanzania for å bygge
barnehjem, undervise og drøfte med unge gutter hva det vil si å være en god mann og snakke
med lærere om hvilke utfordringer de møtte. Hva gjør man når det er 100 elever i klassen, og
ti og ti elever må dele på en bok?

MØTER

Livet *er* tøft for landsbyboeren. Samtidig var det sånn at vi møtte mange veldig sterke mennesker. Og blide mennesker. Og mennesker med tid. Og musikalske og danseglade mennesker. Vi ble invitert inn i mange hjem. Det å dele et kveldsmåltid med en tanzaniansk familie står for meg som noe av det sterkeste og mest meningsfulle jeg har gjort. Jeg tenker ofte tilbake på disse møtene. De er blitt et slags arnested for fagpersonen, læreren og medmennesket, Kjetil. Når mitt liv en gang skal summeres opp, som det jo gjøres i nekrologer, vil jeg at noen skal skrive akkurat det! Ugali, bønner og magre høns er egentlig ikke det beste jeg vet, jeg lager det aldri på mitt hypermoderne kjøkken. Men der, i den settingen, den vesle jordhytta, det stummende mørket, kullbøttegrillen som eneste lyskilde, luktene, smilene, de litt famlende samtalene, det var et nærvær over disse stundene som er sjeldent.

ROBERT

Vi møtte Robert. Jeg husker programerklæringen hans: *It's God's program!*

Robert er blind. Han er blind i et land som ikke akkurat er kjent for å ta godt vare på sine handikappede. Mange av dem blir stuet bort og sperret inne. Ordet *hjelpemiddelsentral* finnes ikke på swahili.

Robert kunne lett blitt bitter og oppgitt. Begge foreldrene døde da han var liten. Bestefaren tok seg av ham. Så døde han også. Robert flyttet til sin andre bestefar, en skrøpelig mann med dårlig helse. Den eneste Robert har å støtte seg på, er broren. Betegnende nok heter han Gave, om vi oversetter fra swahili.

Fra vårt besøk i Roberts hjem, er det særlig ett bilde som har brent seg fast. Den blinde gutten sov på et jordgulv, uten madrass, dyne og moskitonett. Jeg tenker ofte på det om kvelden, nå mange år etter: Nå går Robert og legger seg. Hardt. Kaldt. Vondt.

En slik pakke ville vært mer enn nok til å gjøre *meg* bitter. Robert hadde et ukuelig pågangsmot og en kraftfull gudstro.

- *Er du ikke sint på Gud, Robert? Er det ikke fryktelig vanskelig å være blind i dette landet?*

- *It's God's program.*

Robert sto virkelig på. Nå vil han bli lærer for andre blinde. *It's God's program.*

CLARA

Først ser du en hund som går på alle fire. Så ser du at vesenet har pukkel. Så tar du på deg brillene. Da ser du at det er en liten jente med sekk på ryggen som kryper bortover. Stakkars jente! Stakkars Clara!

Er det ikke ofte det vi sier når vi ser på Dagsrevyen? *Så forferdelig. Nei og nei. Stakkars jente.*

Grunnleggeren av IOP, Berit Skaare, så Clara, men nøyde seg ikke med å se: Hun satte i gang et stort apparat for å *gjøre* noe, for å hjelpe. Hun samlet inn midler. Hun satte Clara i kontakt med to tyske spesialister. Clara var det verste tilfellet de hadde sett, sa de. Knærne hennes pekte feil vei, som på et dyr. Legene tok Claras klumpføtter helt fra hverandre. Nå pekte knærne i riktig retning. Nå pekte livet i riktig retning. Nå kunne Claras livsløp skyte fart. Vi møtte Clara. Vi løp ved siden av henne og frydet oss. Inngrep av denne typen kan neppe kalles imperialisme.

TROLLSPEILET

Etter fem uker reiste vi fra Ilula for å avslutte reisen i Dar Es Salaam og på Zanzibar. Da jeg åpnet døra til hotellrommet, kunne jeg like gjerne åpnet døra til en annen planet. Jeg hadde glemt hvor mye jeg lengtet etter å ta en dusj. Og de sengene, da! Dobbeltsengen var gigantisk. Jeg tumlet rundt i senga og kjente på en barnlig fryd. Endelig var det slutt på den loppebefengte lurvete landsbysenga. Isteden hadde jeg nå havnet i alle tiders, - luksusbefengte seng. Jeg kom til å tenke på Dinah som også denne kvelden måtte legge sine mange små barn på jordgulvet i hytta si. Glade Clara, tross alt, også i natt uten moskitonett. Og jeg var ikke blind for Roberts geiteskinn. Stivt. Flatt. Hardt.

På den ene veggen i hotellrommet var det plassert et utrolig stort speil. Hva så jeg i det speilet?

Jeg så en heldig ung mann.

Jeg så en skummelt heldig ung mann.

Jeg så en bortskjemt nordboer.

Jeg så en glad Kjetil.

Jeg så en trist Kjetil.

Jeg så en forvirret og svimmel Kjetil.

Jeg så et tankefullt menneske.

Måtte Ilula-oppholdet bli noe mer enn en kortvarig oppvekker. Måtte jeg ikke sovne igjen i møte med den vestlig orienterte verden. Måtte alle fedre og mødre i Tanzania få mulighet til å gi barna en trygg oppvekst.

Kilder:

David Andrew/Susan Rhind: *Watching wildlife. East Africa*. Victoria, Australia 2001

Botton, Alain de: *Kunsten å reise*. Trondheim 2004

Nytt Norsk Tidsskrift 3/2008: Jansen, Eirik G: Virker bistanden?